

KİTAP-SÜNNET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Tercüme: Dr. Abdurrahman Yazıcı

Örnek olma vahyin tebliğinden ziyade daha çok onun uygulanmasında ortaya çıkar. Buradan hareketle elçilik görevinin tam gerçekleşmesi için hem tebliğin yapılması hem de uygulanması gerekir. Nitekim Peygamber (sav) de iki kapak arasında yani mushaftaki vahyi tebliğ etmiştir. "Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma..." (Mâide 5/9)

Giriş

Müslümanlar arasında günümüzde "Kur'an" ve "Sünnet" arasındaki ilişki noktasında farklı eğilimler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, Sünnet'in hüküm koyma, nesh etme ve tahsis gibi her konuda Kur'an üzerinde son söze sahip olduğunu düşünür. Diğer bir kısmı da, Kur'an dışında olması hasebiyle Sünnet'i hiç bir şekilde kabul etmez. Her iki durum da doğru yoldan uzaklaşma olup uygulamada çeşitli yanlışlıklar ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi hiç şüphesiz Kur'an ve Sünneti birlikte anlama konusunda sağlam bir metodun bulunmamasıdır. Kur'an ve Sünnet gerçekte aynı kaynaktan olup, "Sünnet" bir başka ifadeyle "Hikmet" olarak da isimlendirilmiş olup, Kur'an ile birlikte indirilmiştir. Peygamber (sav)'in sözleri ve uygulamaları başta olmak üzere tüm yaşamının Kur'an'ı uygulamak olduğu görülmektedir. Nitekim kendisine Peygamber (sav)'in ahlaki sorulunca müminle-

rin annesi Âişe (ra), "O'nun ahlâkı Kur'an idi" (Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 139/746) buyurmuştur. Bu kısa çalışmada özet olarak Kur'an-ı Kerim ile Peygamber (sav)'in Sünneti arasındaki yakın ilişki ve bütünlüğün görülmesi amaçlanmıştır.

Alla Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ
فَتَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ

İşte bu benim dosdoğru yolumdur; onu takip edin, başka yolları takip etmeyin, yoksa o takip sizi benim yolumdan ayırır. Bunlar da Allah'ın sizden istekleridir, belki korunursunuz. (En'âm 6/155)

Allah Teâlâ ayette bize, doğru yol olarak nitelendirdiği sırat-ı müstakime uyulmasını emretmekte ve belirttiği sırat-ı müstakim dışındaki yollara uyulmanın da, kendi yolundan ayrılmak anlamına geldiğini söylemek-

tedir. Dolayısıyla kişinin Allah yolundan ayrılmasının sonucu bir anlamda şeytanın/sapkınlığın yolunu tutmuş olması anlamında olacaktır.

Kişinin Allah yolunda olması, hiç şüphesiz Kur'an'ın ışığında/rehberliğinde olacaktır. Bu durum ayette şöyle açıklanmaktadır:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ
تُرحَمُونَ

İşte bu, indirdiğimiz bereketli Kitaptır. Ona uyun ve kendinizi koruyun ki ikram göresiniz. (En'âm 6/155)

Allah Teâlâ, kendi yolunda olmanın keyfiyetini bir başka ayette şöyle açıklamaktadır:

وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

Allah'ın ipine hep beraber sıkı sarılın; kendinizi kenara çekmeyin. (Âl-i İmrân 3/103)

Allah'ın ipine sarılmak veya Allah'a

sarılmaktan maksat Allah'ın dininde olmak, onun vah-yine uymak demektir. Çünkü vahiy yani Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insanlardan istediği muradın ne olduğunu göstermektedir. Allah'ın ipine sarılma emrinin mahiyeti Âl-i İmrân suresi 3. ayetinde belirtildikten sonra bunun neticesi de bir başka ayette şöyle açıklanmaktadır:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ
إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

Allah, kendine inanan ve o Nur'a (Kur'an'a) sarılanları ikramı ve bol nimeti ile kuşatacak ve onları kendine götüren doğru bir yola yönlendirecektir. (Nisâ 4/175)

Ayrıca Allah'ın ipine sınıksız sarılma emri Nisâ 4/146 ve Hacc 34/78'de yer almaktadır.

el-Asmu (العضم), bir şeyi yakalamak; i'tisam (الاعتصام) da bir şeyi sıkıca tutmak, bırakmamak üzere tutmak anlamındadır. el-isâm (العصام) da, bir şeyi bağlamak için kullanılan şey demektir. El-ismetu (العصمة) ise, bileziğe benzer şeydir. bir şeyi sınıksız tutmak, yakalamak, bırakmamak üzere tutmak anlamındadır. Bu anlamda atın ayağındaki beyazlığın tehcil/alaca olarak isimlendirilmesine benzer!

Ebû Ubeyd (ö. 224/838), Allah'ın ipine sarılmaktan maksat, firkalaşmayı/hizipleşmeyi bırakmak ve Kur'an-ı Kerim'e ittiba etmek olduğunu söylemektedir. Ashâbdan Abdullah b. Mesud'un da, "Allah'ın ipi" ifadesinden maksadın, Allah'ın kitabı olduğunu söylediği kaydedilmiştir.²

I. Doğru Yolda Olma

Doğru yolda olmak sadece Kur'an-ı Kerim ile birlikte tamam olan bir şeydir. Allah Teâla bizden Fatıha suresinde bizim doğru yola ulaşmamız/doğru yolda olmamız için dua etmemizi istiyor. Bir ayette bunun nasıl olacağı bize şöyle açıklanmaktadır:

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ

Hakkında şüpheye yer olmayan, Allah'tan çekinenlere rehberlik edecek olan o Kitap işte budur. (Bakara 2/2)

Bundan dolayı müşrikler, kendilerini doğru yola ulaştırarak bir ayet getirmesini Allah'ın elçisinden istediler. Nitekim bu durum Allah tarafından şöyle reddedilmiştir:

... قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

De ki: "Ben Rabbim tarafından bana vahyedilene uyarım. Bunlar Rabbinizden size gelen göstergelerdir. Bir de inanan bir toplum için yol gösterici ve bir ikramdır. (A'râf 7/203)

Dolayısıyla bu kitap, hidayet ve kurtuluş kitabı olduğu için sonraki ayette ona dikkat etme/kulak verme emri gelmiştir:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Kur'an okunduğu zaman dinleyin ve susun; belki ikram görürsünüz. (A'râf 7/204)

Emir sadece dinleme emri değildir. Bilakis dinlemeden de öte olup anlama ve hükümlerini uygulamayı da ihtiva etmektedir. Kendisine vahyedilene insanlara ulaştıran elçinin temel görevi ayette şöyle belirtilmektedir:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ
يَخْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Ey Elçi! Rabbinden sana ne indirildiyse onu tebliğ et. Yoksa Allah'ın emirlerini tebliğ etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan korur. Allah kâfirler topluluğunu yola getirmez. (Mâide 5/67)

Vahyin tebliğ edilmesinin gereklerinden biri de onun insanlar arasında tatbik edilmesi ve onunla hükmedilmesidir. Nitekim Allah Teâlâ nebisine şöyle emretmiştir:

وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Dikkatli ol; Allah'ın indirdiği emirlerin herhangi birinden seni şaşırabilirler. (Mâide 5/49)

Devamında gelen ayeti kerimede de Allah Teâla, kendi hükmü dışında kalan bütün hükümlerin câhiliye hükmü olduğunu belirtmektedir. İlgili ayet şöyledir:

أَفْحَكُمُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

Câhiliye hükümlerini mi arıyorlar? Kesin bilgi sahipleri için kimin hükmü Allah'ın hükmünden güzel olabilir? (Mâide 5/50)

Peygamber (sav), kendisine vahyedilen kitâbı ashâbı arasında uygulamıştır. O'nu uygularken de hem onlar hem sonradan gelen bizler için bir "üsve-i hasene" yani

güzel bir örnek olmuştur. Nitekim Peygamber (sav)'in örnekliliğine Allah Teâlâ şöyle işaret etmektedir:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ
اللَّهَ كَثِيرًا

Ant olsun ki Allah'ın elçisi sizin için de, Allah'a bel bağlayanlar, öbür dünyaya inananlar, Allah'ı sık sık ananlar için de en güzel bir örnektir. (Ahzap 33/21)

Örnek olma vahyin tebliğinden ziyade onun uygulanmasında ortaya çıkar. Buradan hareketle elçilik görevinin tam gerçekleşmesi için hem tebliğin yapılması hem de uygulanması gerekir. Nitekim Peygamber (sav) de iki kapak arasında yani mushaftaki vahyi tebliğ etmiştir. Onun korunmasını Allah Teâlâ'nın bizzat kendisinin üstlendiğini de şu ayetten görmekteyiz:

إِنَّا نَحْنُ نُحْفِظُهَا وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

O Zikri biz indirdik. Onu koruyacak olan da biziz. (Hicr 15/9)

Vahyin tebliğiyle birlikte Allah Teâlâ elçisine o kitabı, kendi gösterdiği şekilde insanlar arasında uygulamasını, onunla hükmetmesini şöyle emretmektedir:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ بِالْحَقِّ لَتَشْكُرَنَّ لِلَّهِ بِمَا آزَاكَ اللَّهُ ...

Sana bu kitabı, tümüyle gerçek olarak indirdik ki, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma. (Nisâ 4/5)

Allah'ın elçisi de kitapla birlikte kendisine indirilen o hikmetle hükmetti/o hikmeti uyguladı. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ

Allah sana bu Kitabı ve doğru bilgiyi (hikmeti) indirmiş ve senin bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana olan iyiliği büyüktür. (Nisâ 4/5)

Bir başka ayette de Allah'ın elçilerinin görevlerinden birisinin de Allah'ın kitabını ve hikmeti öğretmek olduğu belirtilmektedir:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

**O Allah ki okuması, yazması olmayanlara kendilerinden elçi gönderdi. Bu elçi onları arıttı, onlara Kitab'ı, doğru-
nun bilgisini öğretti. Çünkü onlar bundan önce açıktan açığa sapkınlık içinde idiler. (Cuma 62/2)**

Peygamber (sav)'den nakledilen bir rivayette de hikmete şöyle işaret edilmektedir:

أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ، وَمِثْلَهُ مَعَهُ

"Bana kitapla birlikte misli de verildi"³

Buradaki mislinden maksat da hikmettir. Elçinin Allah'ın kitabını ve hikmeti öğretmesi, müminler için dünya ve ahiritte kurtuluş ve güzel yaşam sebebi olan o kitabı

yani hükümlerini insanlar arasında uygulamasıdır. Elçi-nin kitaptan çıkardığı bir çok hüküm kitapta açık ve net bir şekilde yer almamaktadır. Bu toprak altında bulunan madenler gibidir. Nitekim onu da sadece alanında uzmanlaşmış kişiler görebilir. Kitap ile birlikte indirilmiş hikmet de bu şekilde yer yüzündeki yaratılmış olan madenler gibidir. Allah Teâla'nın şu kavlından örnek verebiliriz:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

Namazı kılarken Allah'ı; ayakta, oturur halde, ve yanları-nız üzerinde anın. (Enfâl 8/5)

Ayette geçen "yanlarınız üzerine" (وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ) ifade-sinden maksat, rükuda ve secdede Allah'ı zikredin de-mektir. Arap dilinde, cünüb (جنوب) ifadesi cenb (جنب)'in çoğuludur. İnsanın yan tarafıdır. Dolayısıyla ayetin an-lamı da insanın vücudunun kenarıyla rüku ve secde ya-pılmasının istenmesi şeklinde olur. Hakikatte, sözlü ve amelî sünnet de bunu desteklemektedir. İbn Abbas (ra) yoluyla Peygamber (sav)'den şöyle nakledilmiştir:

أَمَرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَىٰ سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: عَلَىٰ الْجَبْهَةِ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ عَلَىٰ الْأَنْفِ،
وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ

*"Yedi uzuv üzerine secde etmekle, saçları ve elbiseyi top-lamamakla emrolundum: (O yedi uzuv:) Alın, iki el, iki diz ve iki ayaktır."*⁴

Sahabeden Bera (ra) da Peygamber (sav)'den şöyle nak-letmektedir:

إِذَا سَجَدْتَ، فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ

*"Secde ettiğin vakit avuçlarını yere koy ve dirseklerini kaldır."*⁵

Bu konuda müminlerin annesi Âişe (ra) den Peygamber (sav)'den secde edilmesi esnasında ayakların yere kon-ması ve ayak parmaklarının yere değmesi konusunda çeşitli rivayetler kaydedilmektedir.⁶

Allah'ın elçisi kendisine uyulan/örnek alınan kişi olup herhangi bir şeyi kendi başına ortaya çıkartan bir bidatçı (mübtedî) değildir. Kendisine vahyedileni insanlara ulaştır-an mübelliğ/tebliğ edendir, şâri değildir. Çünkü teşri (hüküm koyma) ve emretme Allah Teâla'nın yetkisindedir. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا

لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ. وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُتَّخَذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

Allah bir kimseye Kitap, hikmet ve nebilik versin, o da tutsun halka; 'Allah'tan önce bana kul olun' desin; kim-senin buna hakkı yoktur. Onun diyeceği şudur: 'Kitabı öğrettiğinize ve okuduğunuza göre sadece Rabbe kul olun. O kişi, melekeleri ve nebileri Rab edinmenizi de iste-yemez. Müslüman olmanızdan sonra, kâfir olmanızı mı isteyecek?' (Âl-î İmrân 3/79-80)

II. Amelî Sünnetin İntikali

Müslümanlar Peygamber (sav)'in bu uygulamasını ne-silden nesile nakletmişlerdir. Peygamber (sav)'in hac rükünlerini nasıl yerine getirdiğini, namazı nasıl kıldı-ğını nakletmeleri bunlardandır. Müslümanlar Peygam-ber (sav) ile birlikte namaz kılmışlar, onun nasıl namaz kıldığını görmüşler ve bunu öğrenmişlerdir. Nitekim Peygamber (sav)'in insanlara nasıl namaz kılınacağını öğretmesi ve göstermesi de onun görevini tamamlayan şeylerdendir. Nitekim bu konuda Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي

*"Benim namazı nasıl kıldığımı görüyorsanız siz de öyle kılın"*⁷

Hac ibadetinin nasıl yapılacağıyla ilgili de Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ لَعَلِّي لَا أَرَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا

*"Hac ibadetinin yapılışını benden almalısınız! Çünkü bil-miyorum; belki bu hacımdan sonra bir daha haccede-mem!"*⁸

III. Sübüt Yönünden Kur'ân'ın Kesinliği, Sünnet'in Zanniliği

Kur'ân-ı Kerim, nesiller boyunca mütevâtir⁹ olarak nak-ledilmiştir. Bu yönüyle sübûtu kati olup intikali konusun-da herhangi bir şüphe yoktur. Ayrıca Kur'ân, Peygamber (sav) için sonsuz bir mucize niteliğindedir. Peygamber (sav)'in sözlerine gelince, onlar genel olarak ahâd haber niteliğindedirler. Bundan dolayı sahih hadislerin sübûtu ise zannî nitelik taşır.

A. Sünnet'in Tedvini

Peygamber (sav)'in sözlü, ameli ve takriri sünnetini bize ulaştıran hadislerin tedvinî ve günümüz açısından şunlar önemlidir:

1. Peygamber (sav), yaşarken Kur'ân-ı Kerim'in asıl olması sebebiyle, onunla yoğunlaşmaktan insanları alıkoymaya/engelleyeceği gerekçesiyle hadis yazımıyla meşgul olmayı nehyetmiştir. Bu yönde sahabeden Ebû Said el-Hudrî yoluyla Peygamber (sav)'den nakledilen bir rivayet şöyledir:

لَا تَكْتُبُوا عَنِّي شَيْئًا فَمَنْ كَتَبَ عَنِّي شَيْئًا غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ. وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

*"Benden bir şey yazmayınız. Kim benden Kur'ân dışında bir şey yazarsa onu imha etsin. Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın"*¹⁰

2. Peygamber (sav) çeşitli tatbikî sünnetin yazılmasına izin vermiştir. Onların güvenilir bir şekilde kaydedilmek sizin bir yerden bir yere intikalinin zor olduğu görülür. Bunların, zekat oranlarını belirten hükümler, hac işleri, kısas, çeşitli diyetler vb. uygulamalar olduğu görülür. Nitekim Ebû Şah¹¹ olarak Yemen ehlinde birisi için Peygamber (sav)'in hutbelerinden bir hutbesinin yazdırılmasını emretmiştir. Yine bu bağlamda Ebû Hureyre Abdullah b. Amr b. el-As'ın durumunu da zikretmektedir. Ali b. Ebî Tâlib'in içinde çeşitli bilgiler bulunan sahifesini ve Peygamber (sav)'in Yemen halkına gönderdiği mektubu da bu bağlamda zikredebiliriz.¹²

Ali b. Ebî Tâlib (ra)'den şöyle nakledilmiştir:

مَنْ زَعَمَ أَنْ عِنْدَنَا شَيْئًا نَفَرُوهُ إِلَّا كِتَابَ اللَّهِ وَهَذِهِ الصَّحِيفَةُ، قَالَ: وَصَحِيفَةٌ مُعَلَّقَةٌ فِي قِرَابِ سَيْفِيهِ، فَقَدْ كَذَّبَ

*"Kim bizde Allah'ın kitabında şu sahifeden başka bir şey bulunduğunu, onu okuduğumuzu söylerse muhakkak yalan söylemiştir - sahife kılıcının kılıfında asılı bulunuyordu."*¹³

3. Sahabenin ileri gelenlerinin bu yöndeki davranışının rivayetle uğraşmama şeklinde olduğu görülür. Sadece gerekli durumlarda amelî sünneti sorduklarını görmekteyiz. Hiç kimse onlardan amelî sünnet dışında, fiten¹⁴ ve melâhim¹⁵ ve bazı akâid bahislerine dâir rivayet nakletmemiştir.

B. Hadislerin Sübut Açısından Zannî Olması Terki Gerektirmez

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden hareketle, aslı ve kaynağı Kur'ân-ı Kerim'de bulunan Peygamber (sav)'den onun uygulamasıyla ilgili amelî sünnete önem verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bunlar rivayet olarak ve amelî olarak nakledilmiştir. Bu bağlamda Peygamber (sav)'den nakledilen rivayetlere Kur'ân-ı Kerim ile birlikte onun ölçütünde, ondan çıkarılmış hikmetler olduğu bilinciyle yaklaşılmalıdır. Eğer zannî olan bu rivayetler kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'deki hükümlerle uygun/mutabık olduğu, onlarla birlikte anlaşıldığı durumda yakîni bilgi niteliği kazanmış olur. Aynı zamanda nesilden nesile sünnetin amelî olarak intikali rivayeti güçlendirir.

C. Zannî Olanın Kesin ile Birlikteliği

Eğer zannî olan şey yakîni/kesin olanla birlikte olur ve ona uyumlu olursa bu durumda yakîni bilgi seviyesine veya onunla benzer bir seviyeye çıkar. Fakat zannî olan yakîni olanla bir araya getirilmeden ona dayanılırsa o zannî bilgidir ve ona uymak ise nehyedilmiştir. Bu konuda Allah Teâla şöyle buyurmuştur:

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

Onların çoğu sadece kendi kurgularının peşine takılırlar. Kurgu, hiçbir şekilde gerçeğin yerini tutmaz. Allah onların ne yaptıklarını bilir. (Yûnus 10/36)

Allah Teâla'nın ayeti kerimede belirttiği gibi zannî olan şey, hakikat açısından bir şey ifade etmez. Devamında gelen ayette ise Kur'ân'ın bu açıdan katî olduğu, herhangi bir kişinin Allah'a iftira etmesinin imkansız olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَضْمِيْقَ الَّذِي تَبَيَّنَ يَدِيهِ وَتَفْصِيْلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Bu Kur'ân, başkası tarafından uydurulup Allah'a mal edilmiş değildir. Ama kendinden öncekileri tasdik eden ve o Kitapları açıklayan, içinde şüpheye düşürecek hiçbir şey olmayan ve varlıkların sahibi tarafından indirilmiş olan kitaptır. (Yûnus 10/37)

Sahabeden Ebu Musa el-Ğafîgi (Mâlik b. Abâde)'den

şöyle nakledilmektedir:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ آخِرَ مَا عَاهَدَ إِلَيْنَا أَنْ قَالَ عَلَيْنَا أَنْ نَقُولَ فَلْيَتَّبِعُوا اللَّهَ وَسَتَرْجِعُونَ إِلَى قَوْمٍ يُحِبُّونَ الْحَدِيثَ عَنِّي فَمَنْ قَالَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

*"Peygamber (sav) bize son olarak şunları söyledi/emretti. Allah'ın kitabına sarılınız/ona uyunuz. Eğer bana ve sözlerime değer veren bir topluma giderseniz benim söylemediğim bir şeyi söylerseniz ateşten yerinizi hazırlayın"*¹⁶

Eğer rivayetler, Allah'ın kitabıyla uygun bir şekilde anlaşılması, örnek bir yol olup, Peygamber (sav)'e iftira edilmesi durumundan uzak kalınmayı da sağlar. Bu durum, hadis âlimlerinin, hadislerin anlaşılması gerekse sahihin zayıfından ayrılması amacıyla yaptıkları büyük özverili emeklerini küçük görmek anlamında değildir. Rivayetleri Allah'ın kitabına arz etmeden önce hiç şüphesiz senetlerinin sıhhatini tekit etmek önemlidir. Bu noktada, geçmiş âlimlerin, ilgili rivayetleri toplamalarının ve yaptıkları çalışmaların yeri de oldukça büyüktür. Sonrakilere de/bizlere de düşen sorumluluk, onların, kitapla uyumlulukları açısından incelenmesidir.

Notlar

1. Ragıb el-İsfehâni, Müfredat, عصم maddesi.
 2. Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibü'l-luga*, V, 51; Lisânu'l-Arab, XI, s. 135.
 3. Ebu Davud, "es-Sünne", 5.
 4. Buhari, "Sıfatı's-Salât", 50.
 5. Müslim, "Salat", 45.
 6. "عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً مِنَ الْفَرَائِشِ فَأَلْتَمَسْتُهُ فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ وَهُمَا مَنُصُوبَتَانِ وَهُوَ يَقُولُ : اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِمَعَاذِكَ مِنْ عِقَابِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُخْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ "
- "Âişe (ra) şöyle dedi: Bir gece Allah'ın elçisini gece bir an yaktıkta bulamadım ve ararken elim, secdegâhında iken onun ayaklarının altına dokunuverdim. Ayakları dikilmiş; kendisi: 'Allah'ım senin gazabından senin rızana; azabından da affına sığınırım! Hem senden sana sığınırım! Sana karşı senayı bitiremem! Sen kendini nasıl sena ettinse öylesin!' diyordu."
7. Buhari, "Ezan", 18.
 8. Müslim, "Hac", 51.
 9. [A.y. Mütevâtir, baştan sona kadar her nesilde, yalan üzerinde birleşmeleri aklın ve âdeten mümkün olmayacak kadar çok kimsenin rivayeti demektir. Bkz. Aydınli Abdullah, *Hadis İstihlali Sözlüğü*, Hadisevi, İstanbul, 2006, s. 236]
 10. Müslim, "Zühd ve'r-Rikâk", 16 (72/3004); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, s. 39.
 11. [A.y. Aslen Yemenli olduğu bilinen Ebû Şah'ın vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Hâdise ise, Mekke'nin fethi ertesini, Cahiliye döneminden devam eden kan davasının neticesi olarak bir öldürme üzerine Peygamber (sav)'in olay

yerine gelerek insanlara hitap etmiş ve diyetle ilgili çeşitli hükümleri açıklamıştır. Dinleyiciler arasında bulunan Ebû Şah da, hutbenin kendisi (muhtemelen kavmi) için yazdırılmasını Peygamber (sav)'den talep etmiştir. Bkz. İbn Hacer, el-İsâbe, thk. Adil Ahmet, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, VII, s. 171; İbn Abdilber, el-İstî'ab, Dârü'l-Cil, Beyrut, 1992, IV, s. 1687]

12. İbnü'l-Esir, Ebû's-Saadat Mecdüddin, *Câmiü'l-usûl min ehâdisi'r-Resûl*, thk. Abdulkadir Arnaut, 2. bs., Mektebetü'l-Halvânî, I, s. 40.
13. Müslim, "Hac", 85.
14. [A.y. Fitne, istilah olarak Müslümanlar arasında meydana gelen dahili ihtilaf, karışıklık, kavga, her türlü fena ve nahoş şeyler demektir. Fitne ise, Peygamber (sav)'in vefatından sonra meydana gelmiş veya gelecek olan fitnelere ilgili hadislere denmektedir. Bkz. Aydınli, s. 99]
15. [A.y. Melâhim kelimesinin tekili olan melhame, ölü sayısı çok olan savaş, fitne zamanı ortaya çıkan büyük olay, şiddetli çarpışma veya bu tür olayların vuku bulduğu yer manalarına gelir. Zaman zaman fitne ile müteradif anlamda kullanılmaktadır. Bkz. Çelebi, İlyas, "İslam Kaynaklarında Fitne, Melâhim ve Herc İnançları", *MÜİF Dergisi*, say. 11/12, İstanbul, 1997, s. 153]
16. el-Hakim, *el-Müstedrek*, I, s. 196.